

SUG'URTA SOHASINI RIVOJLANTIRISH VA TARTIBGA SOLISHDA DAVLAT ISHTIROKINI INSTITUTSIONAL RIVOJLANTIRISH

Olmosova Munisa Sherxon qizi

talaba *Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda hayot sug'urtasini rivojlan-tirish, milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash, hayot sug'urtasi xizmatlarining talab yuqori bo'lgan yangi turlarini joriy etish, iste'molchilarning sug'urta bozoriga bo'lgan ishonchini oshirish kunning eng dolzarb masalasi bo'lgan bir paytda hayot sug'urtasining rivojlanishiga bir qancha omillarning salbiy ta'siri mamlakatimizdagi real voqelikni va unga xos xususiyatlarni hamda ilg'or xorij tajribasini hisobga olgan holda hayotni sug'urtalash sohasida innavatsion mexanizmni ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan tegishli ishlarni amalga oshirish yo'llari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *sug'urta kompaniyalari, hayotni sug'urtalash dasturlari, aholini ijtimoiy himoya qilish, yalpi ichki mahsulot, hayot sug'urtasi, bonuslar, manfaatlarini sug'urta qilish.*

Sug'urta kompaniyasi sug'urta tovonini to'laydi, qachonki: agar sug'urtalangan shaxs ma'lum bir yoshga to'lganda, shuningdek baxtsiz hodisada vafot etgan taqdirda yoki sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan boshqa holatlar yuz bergan taqdirda. Odatda, o'lim holatlarida to'lov sug'urtalangan shaxsning merosxo'rlari yoki sug'urta shartnomasida ko'rsatilgan benefitsiar tomonidan qabul qilinadi. Bundan tashqari bank ham olishi mumkin, agar mashina yoki uy-joy garovga qo'yilgan bo'lsa (qarz oluvchining sug'urtasi).

O'tkazilgan tadqiqotlar milliy sug'urta bozorining rivojlanishidagi bir qator ijobiy tendentsiyalarni aniqlashga imkon berdi. Biroq, ijobiy tendensiyalar bilan bir qatorda, mahalliy sug'urta bozori rivojlanishining salbiy tomonlarini ham qayd etish kerak:

-sug'urta bozorining asosiy islohotchisi davlat bo'lmoqda, «bozorning ko'rinmas qo'li» amalda ishlamayapti;

-sug'urta mukofotlari majburiy va shartli sug'urta turlari hisobiga o'sib bormoqda, O'zbekiston sug'urta bozorida o'sishning asosiy omillari mahalliy tijorat banklaridir;

-mahalliy sug'urtalovchilarda respublika aholisiga mo'ljallangan sug'urta mahsulotlarini sotish kanallari deyarli yo'q, sug'urta kompaniyalari asosan korporativ mijozlar bilan ishlaydi, sug'urtaning jamg'arib boriladigan turlari «ish haqi» ko'rinishidagi sug'urtani amalga oshirishgan edi;

-mahalliy sug'urtlovchilar mamlakatda sug'urta madaniyati darajasini oshirish uchun yetarli darajada ishlamayaptilar.

Sug'urtani rivojlanishga to'sqinlik qilayotgan mahalliy sug'urta bozorining asosiy muammolari qatoriga quyidagilar kiradi:

-xususiy va kichik biznes vakillari, shuningdek, aholi o'rtasida sug'urta madaniyati darajasining pastligi.

Bu holda sug'urta madaniyati sug'urta uchun ketgan moliyaviy xarajatlarni maqsadga muvofiq vakerakli ekanligini ongli ravishda idrok etishni anglatadi;

-aholini sug'urta bilan qamrab olish darajasining pastligi (ixtiyoriy turlar bo'yicha chakana sotuvlarning nihoyatda kichik hajmi);

-majburiy sug'urta turlarining rivojlanmaganligi;

-aksariyat sug'urta kompaniyalarining zaif kapitallashuvi;

-fuqarolarning hayoti va sog'lig'i sug'urtasining yetarli darajada rivojlanmaganligi;

-yuridik va jismoniy shaxslarning joriy va istiqboldagi ehtiyojlarini aks ettirmaydigan, amalda taklif etilayotgan sug'urta xizmatlarining turlari cheklanganligi;

-sug'urta faoliyatini, ayniqsa, majburiyatlar va zaxiralar nisbati me'yorlari masalalarida davlat tomonidan tartibga solish va nazorat qilishning yetarli darajada emasligi;

-sug'urtaning majburiy turlari bo'yicha sug'urta tariflarining davlat tomonidan asossiz cheklanishi;

-O'zbekiston sug'urta bozorining o'z-o'zini tartibga soluvchi, zamonaviy, samarali faoliyat yurituvchi tashkilotining amalda yo'qligi.

Aslida hayot sug'urtasi qanday ishlaydi degan savolga quyidagicha misol va javob keltirish mumkin: mijoz hayot sug'urtasi shartnomasini (klassik turdagi) tuzadi va har oy, har chorakda yoki har yili sug'urta mukofotlarini to'lab boradi. Agar sug'urta hodisasi shartnoma muddati davomida ro'y bersa, masalan, omon qolish yoki o'lim yuz berganda, kompaniya kompensatsiya to'laydi. Qoida tariqasida, kompensatsiya miqdori amalda to'langan badallar miqdoridan bir necha barobar yuqori bo'ladi. Masalan, sug'urta muddati 13 oy bo'lgan, har oyda 1000000 so'mlik to'lov bilan shartnoma tuzilgan: sug'urtalangan shaxs omon qolganda: 13 000 000 so'm, shuningdek 4% dan 7% gacha bonus oladi, agar halokatli oqibatlarga olib kelganda: uning merosxo'rlari yoki benefitsiar 13 000 000 so'm oladi.

Hayotni sug'urtalashning boshqa turlari ham bor, masalan, hayotda maxsus muhim voqealar uchun mablag' to'plash, masalan, nikoh, bolaning tug'ilishi yoki ko'pchilik farzandlarning balog'at yoshiga qadar tejash va hokazo. Bundan tashqari, hayotni sug'urtalash bo'yicha yuqori daromadli mahsulotlar mavjud, bu yerda katta bonus bilan samarali tejashdan tashqari, siz 13-oydan boshlab oylik annuitetlarni (oylik to'lovlar) ham olishingiz mumkin. Annuitet oylik to'lovning 100% ni tashkil qilishi mumkin va to'lovlar plastik kartangizga o'tkaziladi. Shuni yodda tutish kerakki, davlatimiz hayotni sug'urtalash sohasini rag'batlantirish maqsadida soliq imtiyozlarini joriy etgan, bu esa sug'urta himoyasining zarur miqdori va amal qilish muddatidan tashqari, daromad solig'ini 12% ortiqcha tejashga imkon beradi. Kompaniyadan

tanlangan dasturga qarab 4% dan 7% gacha bo'lgan bonuslar ham mavjud. (O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining¹⁷ 378 -modda, 15-bandiga ko'ra shaxsiy daromad solig'i bo'yicha imtiyozlar: "Jismoniy shaxslarning ish haqi va uzoq muddatli hayot sug'urtasi uchun ajratilgan boshqa daromadlari soliqqa tortilmaydi." Shuningdek, 369 -modda: (Umumiy daromadga kiritilmagan daromadlar bandiga asosan) 4) fuqarolar sug'urta kompensatsiyasi shaklida olgan summalar; (ya'ni, sug'urta da'vosi to'liq daromadga kiritilmagan va daromad solig'iga tortilmaydi)). Lekin, O'zbekistonning hayotni sug'urtalash tizimining hozirgi holati ko'p jihatdan sug'urta davlat iqtisodiy va ijtimoiy siyosati vositasi sifatida talab qilinmaganligi bilan bog'liq. Sug'urtaning tabiatiga mos keladigan, korxonalar va fuqarolarning hayotini uzoq muddatli sug'urta qilishga rag'batlantiruvchi soliq rejimi yuqori darajada shakllantirilmagan.

Hayotni sug'urtalashning ichki bozorining rivojlanishiga asosan fuqarolarning moliya institutlariga, xususan, sug'urta kompaniyalariga ishonchsizligi to'sqinlik qilmoqda. Uzoq muddatli hayot sug'urtasini rivojlantirishga sharoit yaratish uchun O'zbekiston ijtimoiy, pensiya va tibbiy sohalarni isloh qilishi kerak.

Biroq, sug'urta mukofotlari tushumlarining bunday tez o'sishiga qaramay, o'zbekistonliklarning deyarli 12-15 foizi qashshoqlik chegarasidan past ekanligini va 4-5 milliondan ortiq fuqarolarning daromadlari yashash minimumidan past ekanligini unutmaslik kerak. Faqat hayotni sug'urtalashni keng rivojlantirish haqiqatan ham davlat ijtimoiy himoyasini aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga yordam berishga yo'naltirish imkonini beradi, aholining badavlat qatlamlari sug'urta xizmatlarini xarid qilish orqali o'zlariga g'amxo'rlik qiladi. Buning uchun, birinchi navbatda, hayot sug'urtasini ayniqsa uzoq muddatli hayot sug'urtasini (ham ish beruvchi, ham xodimlar hisobidan) keng rivojlantirish kerak.

O'tgan davr mobaynida, ya'ni 2021-yil uchun davlat dasturida hayot sug'urtasi tarmog'ida faoliyat yuritayotgan sug'urta tashkilotlarining foyda soliq yukini ikki baravarga kamaytirish belgilangan edi. 2021-yil uchun «Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili» davlat dasturi onlayn muhokamaga qo'yildi. Dasturning moliya tizimini isloh qilishga oid bandida hayot sug'urta tarmog'ini va shaxsiy sug'urta tizimini rivojlantirish masalalariga ham urg'u berilgan. Hujjatda mazkur sug'urta turlarini ommalashtirish, yangi sug'urta inflatsiya omillarini hisobga olish bo'yicha bir necha vazifalar belgilangan. Xususan:

■ O'zbekiston Respublikasida hayot sug'urta tarmog'ini hamda shaxsiy sug'urtani 2024-yilgacha rivojlantirish;

■ yangi va zamonaviy sotish instrumentlarini joriy etish yo'li orqali sug'urta mahsulotlarini sotish kanallarini kengaytirish;

■ muhim sug'urta mahsulotlarini eng qulay to'lov usullarida amalga oshirilishi;

¹⁷ O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 26.09.2019 yildagi PF-5837-son

■ hayot sug'urtasi tarmog'ida faoliyat yuritayotgan sug'urta tashkilotlarining foyda soliq yukini ikki baravarga kamaytirish nazarda tutilgan edi.

Keyinchalik, sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qaroriga ko'ra¹⁸, 2022-yil 1-yanvardan 2025-yil 1-yanvarga qadar hayot sug'urtasi sohasida faoliyat yuritayotgan sug'urta tashkilotlarining mazkur faoliyati qismi uchun hisoblanadigan foyda solig'i bo'yicha belgilangan soliq stavkasi 50 foizga kamaytirilishi ta'minlandi. Bundan tashqari, 2022-yil 1-yanvardan 2024-yil 1-yanvarga qadar ish beruvchi tomonidan o'z xodimlari uchun baxtsiz hodisalardan ehtiyot shart sug'urta qilish va tibbiy sug'urta turlari bo'yicha tuzilgan sug'urta shartnomalari asosida O'zbekiston Respublikasida sug'urta faoliyatini amalga oshirishga litsenziyasi bo'lgan yuridik shaxslarga yo'naltiriladigan mablag'lar jismoniy shaxslarning jami daromadi sifatida e'tirof e'tilmasligi (hisoblanmasligi) ham ta'minlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5265-qarori

3. O'zbekiston respublikasi prezidentining 2020 yil 19 martdagi "Korona virusga qarshi choralar va global inqiroz huquqlarini nazorat qilish tarmoqlariga salbiyni yumshatish birinchi navbatdagi choratadbirlar"gi PF-5969-sonli farmoni

4. N.Jumaev. "O'zbekistonning reytinglardagi o'rni nima uchun kerak?" , "xalq so'zi" gazetasi.

5. Каракулова И. «Фонди гарантирования выплат за договорами страхования жизни»: зарубежный доход // Экономика 133/2012. п. 48

6. Averchenko O.D. The guarantee scheme of mutual exchange in the strakovo sectori bankovskoy sphere // Financial Journal. No. 4 2016. p. 110

7. Полчанов А.Ю. Проблемы и перспективы инвестиционного анализа страховых компаний в Украине // Финансы и кредит. № 16 (592) 2014. с. 54

---

¹⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sug'urta bozorini raqamlashtirish va hayot sug'urtasi sohasini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-5265-qarori